
SZILI ISTVÁN ÍRÁSAI*

1.

CONCERTO GROSSO ANNO 1955

A. Vivaldi

J. S. Bach

[Vivaldi Concerto Grosso in D minor Op 3 No11 RV 565 I Musici di Roma \(11:07\)](#)

[Bach: Brandenburg Concerto No. 5 in D major, BWV 1050 \(Freiburger Barockorchester\) \(19:44\)](#)

[0:00](#) Bach: Brandenburg Concerto No. 5 in D major, BWV 1050 [0:13](#) I. Allegro [9:11](#) II. Affettuoso [14:59](#) III. Allegro (2000)

Csak a megterhelt, kényelmetlenségük által fegyelmezett ébrenlétet kikényszerítő tölgyfapadok kiszámíthatatlan reccsenése. Csak a befelé elsóhajtott csendes várakozás. Csak a kinyíló ajtó nyikorgása. Csak a becsukódó vasalt ajtó ős-öreg zárának csattanása. A belibbenő nyár eleji szellő enyhítő cirógatása. Egy késve érkező szoknyasuhogása. Csak az ablaküvegen vergődő pille hallhatatlan zizzenése.

Csak...

Csak a csend.

Várakozás.

A földre csusszanó kotta tompa puffanása.

Csend.

Most megzendül egy hegedűhúr. Újra, még egyszer. Ugyanúgy, majd mélyebben, aztán magasabban. A brácsáé is, a csellóé is, hasonlóan. Végül egyszerre mind, de nem együtt.

Aztán újra csend.

Várakozás.

Napégette arcok, ablakra emelt tekintetek. Fehér karima a homlokokon, a hajtó peremén. A tűző naptól óvó kalap nyoma. Frissen vasalt fehér vászoningek.

Leszegett tekintetek. Fényesre suvickolt csizmák. Nehézszagú, nagygombos fekete kabátok. Kipödört bajuszok. Asszonyok feszesre megkötött főkötői. Lopva félrepillantások. Sötét és tarka ruhák színes kavalkádja. Lányok karikába kötött incselkedő copfja. Szappanillat. Fiúk kalandozó tekintete.

Mozdulatlanság.

Várakozás.

Nyugalomba kényszeredett testek nehéz kipárolgása.

A templom falán észrevétlenül kúszó égőpiros árnyék. A színes ablaküvegé. És végre a harang. Elüti a négyet, majd a tízet. A kisharang a négy negyedet, a nagyharang a tíz órát.

Erre várt mindenki. Egyszerre mindenütt felszabadult mocorgás. Fészkelődés. Köhintések. A harangzúgás elhalkul. És újra moccanatlan csend.

És akkor.

És akkor felzendül a zenekar. Felzúdul, kiárad, szétterül. Rohanva vágatnak a hangok. Körbenyargalják a templom métervastagságú rideg falát, feltornyosulnak a mennyezetig és akár egy vízesés, rázuhannak a meglepett hallgatóságra. Mindenütt ott vannak, cikáznak, sziporkáznak, zengenek, búgnak, bonganak. Hullámzanak. Sírnak és kacagnak. Soha ilyet! Soha ilyet ezek a falak még nem hallottak. Soha ilyet ezek az emberek még nem hallottak. Soha a hangszerek még ilyen visszhangokat nem hallottak. Velence hangjai, Szászföld hangjai soha itt még nem zengtek. Soha még ilyen gyönyörűségbe dermesztő égi-földi zenét!

Soha, soha!

Mozdulatlanul ülnek az emberek. Tekintetük előre néz. A Semmibe. Vagy a Túlvilágba. Megéri őket a Hangzás. A fejük felett már angyalok lebegnek. Sziromeső hullik alá. Mézillatú a levegő. Friss, érintetlen ajkak tétova csókra nyílnak. Tétlen karok öleléshez feszülnek. Lebegni kezd az egész gyülekezet. Az aranykalászu, szőlőfürtös, bíbor bársonyterítő fellibben az Úrasztaláról. Mindenki látja, és nem csodálkozik. A hősi halottak márványkoszorúja feszengeni kezd, majd légies könnyedséggel ellibben őrhelyéről. Szoknyák suhannak a levegőben, vágyakozó kezek simogatnak. A pap tógája fekete gyászlepkeként szétterül és pillanatok alatt a virágos rét hímeződik rá. Az öreg presbiterek kihúzzák magukat, és ötven évet fiatalodnak. Ráncos arcú anyókák hervadt mosolya éled csábítóvá, megfáradt szemek csillagfénnel csillámlanak. A háborúvesztes faluszegénye egyszer csak visszakapja rég elvesztett fél lábát. Megnyílik az ajtó, és sorban belépnek az eltűntek, elveszettek, szétszaggatottak. Jönnek-jönnek az idegen földben nyughatatlanul nyugvók, jönnek-jönnek a

megalázottak, a szerencsétlenek, a párjukat elhagyók, a korán elszenderült kisdedek. Jönnek, és a sokaság ellenére a templomban mégis van számukra hely. Sőt, egyre több a hely, pedig egyre többen jönnek. Sírnak és nevetnek, és a hangok hullámaiban lubickolnak. A zenészek látják ezt, és az allegro tétel elhangzása után azonnal ismételnék. A zenélést most nem lehet, nem szabad abbahagyni. Már harmadszor ismételnék, mégis egyre többen jönnek. Jönnek a régiek, a mostaniak által sohasem látottak, az ősök, az elődök. A sok ember hatalmas kört alkot. Átkarolják egymás derekát és forognak, forognak. Az újonnan érkezők beékelődnek a körtáncba és a többiekkel együtt ropják. A zenészekről szakad a veríték. A hangszereken szakad a húr, a vonókon a lószőr. Fals hangok csikordulnak elő. Elbicsaklanak a ritmusok. Felbomlik a körtánc. Résztvevői kihullnak, és a semmibe tűnnek. Az arcok újra megviseltté változnak. A mosolyok megfáradnak. Az elvesztett végtagok újból elveszetté válnak.

Hirtelen csend lesz.

Csak valami halk szipogásféle hallatszik. Az özvegy menyecske kendőjébe rejtí arcát. A szerelmes leány arca két piros rózsát árul. A pap lerázza a virágokat a tógáról, és újból varjúfeketébe burkolózik. Csak a szikár presbiterek rezzenéstelen arca marad továbbra is mozdulatlan. Látszólag. Valójában átszellemült.

De még ők sem tudják, hogy az előbb Vivaldi és Bach szellemével találkoztak.

(Szfvár, 2008. dec. 21.)

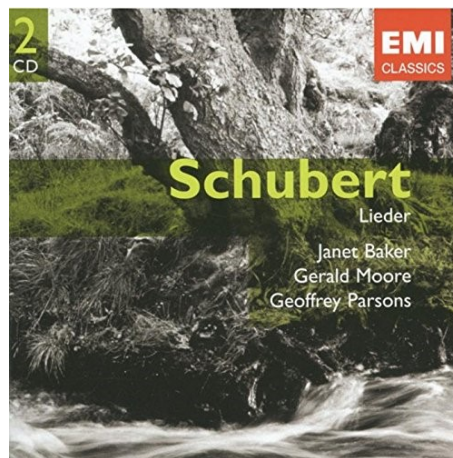
2.

SCHUBERT AZ ERDŐBEN, AVAGY HOGYAN NEM TANULTAM MEG NÉMETÜL

A nyolc kerék egymást követve, surrogva szelte a kilométereket. Néha hirtelen-váratlan kitérőkre kényszeredett, mert a makadámút rendszeren sima szélét imitt-amott tekintélyes gödrök vagy porbuckák csipkézték. Ilyenkor csörömpölni kezdtek a sárhányók, sőt a rezgéstől még a csengők is megszólaltak. Már amelyiknek megvolt az acélharang-fedele. Mert hát ócska kerékpár volt mind a négy, mégis valóságos kincs, amelyet akkoriban csak kevés ember birtokolt. A kerekezők már többször is megizzadtak, de most, hogy a tóhoz vezető úton a Kaptatóhoz érkeztek, le kellett szállniuk a gépről. Csak egy szusszanásra, legalább is ezt gondolták. De a Kaptatót nem véletlenül nevezték

kaptatónak! Nem lehetett csak úgy föltekerni rá! Különösen a régi sebváltó nélküli ősbiciklikkel! Kezdődött hát a tologatás. Vele együtt a lihegés, szuszogás, izzadás. Szerencsére a behajló öreg cserfák jótékony árnyékot vetettek az útra, ezek alatt meg-megpihent a kis csapat. Az erdőbe bemenni csak bajosan lehetett, mert az út mindkét oldalát sűrű szederindák áthatolhatatlan szövedéke szegélyezte. Javában virágzott a vadszeder, káprázatos gyöngyházlepkék és a folytonos szerelmi együttlétben függeszkedő csüngőlepkék legnagyobb öröme.

Amint a szuszogás csillapult és a verejték sem csiklandozta már a felhevült testeket, de az árnyékban való pihenés még jólesett, Éva néniben, vagy ahogy nevelési célzattal magát szólíttatta: Frau Eva-ban valami régi emlék bekapcsolta Schubertet. Csakis az öreg hárs lehetett, az, ami a Kaptató felső végén állt őrt, és most az egész völgyet színültig töltötte illatával. Amiben megmártózni egyike volt az életigenlést jelentő fontos élményeknek. Nem csoda hát, ha Frau Eva úti portól és fáradalmaktól kissé reszketővé vált hangján felhangzott a Schubart-Schubert páros időtlen szerzeménye:

Die Forelle, D. 550: "In einem Bächlein helle ... – YouTube (2:01)

F. Schubert: A Pisztráng

Janet Baker (ének) és Gerald Moore (zongora)

© 1981 Warner Classics, Warner Music UK Ltd Digital remastering (p) 1996 Warner Classics, Warner Music UK Ltd

In einem Bächlein helle.
Da schoß in froher Eil'
Die launige Forelle
Vorüber wie ein Pfeil.

Az éneklésbe anyám is azonnal bekapcsolódott, bár ő kevésbé ismerte a szöveget. Mi gyerekek pedig tátott szájjal hallgattuk a duettet. Igaz, ahol álltunk, sem közelben, sem távolabb nem volt egyetlen patak sem, aminek következtében pisztráng sem lehetett. Sőt, hogy az ének egyáltalán a pisztrángról szólt, még ez is csak később derült ki. De, ha már Schubert felcsendült az erdőben, egyetlen dalnál megállni nem lehetett. Így hát Goethe is szóhoz jutott. (Csak sokkal-sokkal később tudtam meg, hogy Schubert részéről teljesen érdemtelenül, mert Goethe semmibe vette a fiatal zeneköltő-zsenit, aki pedig a versikét időtlen megjegyzésre érdemesítette.)

Vadrózsa

A **vadrózsa** (*Rosa canina*), **gyepűrózsa** vagy **csipkerózsa** őshonos gyógy- és fűszernövény, magyar népies elnevezései: bicskefa, ebcsipke, gyepű-, parlagi-, vagy vadrózsa, túskefa. Termése a csipkebogyó. A bokor tavasszal fehér, de rózsaszínnel bemosott virágaival, ősszel átermésének égőpiros színével hívja fel magára a figyelmet.

Dietrich Fischer-Dieskau; "Heidenröslein"; Franz Schubert (1:46)

Schubert: Vadrózsa/Pusztai rózsa

Dietrich Fischer-Dieskau (ének) és Gerald Moore (zongora)
(1951)

Sah ein Knab' ein Röslein stehn,
Röslein auf der Heiden,
War so jung und morgenschön,
Lief er schnell, es nah zu sehn,
Sah's mit vielen Freuden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Nos hát, vadrózsa bőven termett errefelé is, itt-ott a szeder közé vegyülve, bár – lévén, hogy június vége felé jártunk – már nem virágzott. Sebaj, a dal zengett, és mivel a további strófákra már Éva néni sem emlékezett, az elsőt ismételték meg anyámmal, többször is. Így aztán betelven a Schubert iránti tiszteletadással, nekivághattunk a végső útszakasznak. Amelynek távoli végpontján ott csillogott és szaglott a nagy tó, ahová fürdőzni jártunk. Szaglott, mert a terebélyes partmenti nádas a nyári melegben csak úgy ontotta a mocsárszagot. Jó szag volt ez, a legjobbak közül való, mert a szabadságot jelentette, különösen a magamfajta bokorbújó-tüskejáró kiskamasznak. Aki az ügy érdekében még Schubertet is meghallgatta, pláne, hogy kitudódott róla a rózsát és pisztrángot kedvelő hajlama. (Sokkal később még az is, hogy nem valami szakállas mufurcként, hanem majd' hogy velem egykorú fiatalon írta ezeket a dalokat. Szegény, bizonyára sokat szenvedett a felnőttek zsarnoksága miatt, azért írt ilyen szabadságillatú műveket.)

Na persze csakhamar az is kiderült, hogy Schubert sem kizárólag a hársfa jóvoltából került elő éppen az erdőben. Mert a két asszony (Éva néni és az anyám) – ki tudja mikor –összebeszélt a háttérben „az érdekemben”. Pedig én *erről* az érdekemről akkoriban semmit sem tudtam. Sebaj! Azért van a szülő, hogy ő tudjon. Elvégre azt sem mindig tudta az én anyám, hogy mikor vagyok nagyon éhes, mégis a legjobbkor kínált meg valami jófélével. Hát most azért beszéltek össze, hogy ne csak a német nyelv megkedvelése, de a komolyabb zene irányába is megtehessem az első lépéseket. (Ez utóbbiról egy másik beszámolómból már kiderült, hogy a hegedűvel kapcsolatban súlyos kudarcot vallottam.)

Ilyen gyanútlan lépre csalást azért az ember nem tételez fel sem a szülőjéről, sem Éva néniről. Hiszen Éva néninek is volt két szép gyermeke (ők, a lányok – eleve szépek voltak!), és már gagyogtak is németül, de leginkább megértették az édesanyjuk nyelvén hozzájuk intézett intelmeket. És hát a zongorát is pötyögtették, különösen akkor, amikor náluk időztem, és a gótbetűs írás

rejtelseit a der-die-das-szal fűszereztem. Vagyis németül igyekeztem tanulni. És ilyenkor a „szökeloknis” kislány – melleleg az osztálytársam – a zongoraszóval jelezte az anyjának, hogy ő is hasznos dolgot művel. Mert, hogy az ő édesanyja volt a tanítóm. Én pedig nem a legjobb tanítványa. Mert a németül való megszólalás csak az „ich liebe Dich” eltanulásáig érdekelt, vagy legjobb esetben egy százéves könyv lapjain az eszkimók közé került bálnavadászok hajmeresztő jegesmedve-kalandjának megismeréséig. Ám a zongora tétova trillái el-elcsábították a figyelmem: hallani nem volt elég a játékot, látni is kellett volna – a játszót! De hát azt nem lehetett! Hiába volt az iskolában „koedukáció” – a németórán ilyesmi nem létezett. Legfeljebb óra után, amikor egy kicsit tollaslabdázhattunk egymással. Tollaslabda? Ugyan már! Ezt a nevet akkoriban még csak nem is hallottuk, mert a játék mifelénk ismeretlen volt. „Fiederball” – ez volt a neve németül, mint ahogy a szett is Ausztriából került Éva néni és lányai birtokába. Mi pedig püföltük, ahogy tudtuk, nagyjából a pingpong szabályait alkalmazva. Baj csak a virágágyakkal és a tetőcsatornákkal akadt, mert a rosszul ütött vagy fogott „labdák” mindegyre az ilyen nehezen megközelíthető helyeken kötöttek ki. Ám amikor már elvadult a játék, Szőke Loknit az édesanyja kivonta a forgalomból, így adva finoman a tudtomra, hogy én is mehetek. A dolog csak akkor vált bonyolulttá, amikor megszorodtunk, mármint a németóra-járók. Mert hát más osztálytársak is akadtak, akiknek a szülei pótolni igyekeztek az iskola fogyatékoságát. Vagyis azt a tényt, hogy a hivatalos oktatás számára a német nyelv nem létezett. Szóval, amikor már ketten-hárman is párba akartunk kerülni Szőke Loknival, a dolog egyre keserédebb, majd keservesebb lett. Már a dúrok borzongató futamai és a moll-ok andalgásai sem a biztosat, sokkal inkább a bizonytalant jelentették. Kinek játszik Szőke Lokni? Kit hív oly sóvárogva az a Schubert nocturne? Miféle vad hevületeket, ábrándokat tolmácsol ez az empromptü? Szőke Lokni játéka körül egyedül a zongora édeskés politúr-illata volt a megnyugtató. Meg a belédolgozott öreg fáé. Ami talán még a zenét is magába itta. Ha megtehetem, még ma is megszagolok minden öreg zongorát: árulja már el, ki és mit játszott rajta egykor! Mert vannak meleg-illatú, lágy hangú zongorák, amelyeken női kéz játszott, és vannak nyers férfi-illatúak, harciasak, csatazajt, vérszagot idézők. Az új zongorák viszont illattalanok.

Már nem emlékszem, miért is maradt el a németóra-járás. De abbamaradt. Szőke Loknit még sokszor láttam a városban, ahová később kerültünk. Kék diáksapkája alól két hosszú, szőke copf kényszeredett ki csábítón. Akkor már nem viaskodtam a gót betűkkel, sem a tollaslabdával. De még Szőke Loknival

sem, annál inkább egy barnával. Csak a zongora hangja maradt meg a fülemben, ami énbennem valami ismeretlen oknál fogva egy életre összeforrt a német beszéddel. És ha tehetem, Schubertet újra meg újra meghallgatom. Amióta beköszöntött az elektronikus-fülhallgatós világ, néha még az erőben is. Persze, csak akkor, ha a madarak csendben vannak. No és németül? Hát bizony németül – németül még most sem tudok rendesen.

3.

NOTTURNO

(Franz Schubert: Esz-dúr trió)

Melegh Gábor (Versec [Vršac], 1801 - Trieszt, 1835): Franz Schubert portréja, 1827)
(Magyar Nemzeti Galéria tulajdona)

Franz Schubert - Piano trio in E flat major No.2, op.100 (w/ score) (42:08)

-Composer: Franz Schubert (1797-1828), composed in 1827 -Ensemble: Trio Wanderer ;
Harmonia mundi 2000 00:01 - I. Allegro
12:18 - II. Andante con moto
22:01 - III. Scherzando (Allegro moderato)
28:50 - IV. Allegro moderato

Még nem aludtam. Lehunyt szemmel ugyan, de a nyitott ablak mögött azokra a neszekre figyeltem, amit csak a nyári éj tud hangjai közé vegyíteni. Az ablak felé nyújtózó magas akácfán (még az „örgróf” – vagyis nagyapám hozta Amerikából) valamilyen rovar ciripelt: monoton staccatói szabályos időközönként ismétlődtek, és nem hasonlítottak a többi rovaréra. Atyám, aki kedvtelésből gyakran tanulmányozta az állatokat, azt mondta egyszer, hogy ez egy félelmetes külsejű, ámbár ártatlan állat, és hogy *grünes heupferd** a neve. Magyarul alighanem *szöcskü*. Ami igaz, igaz: csúnya volt, igazi kis zöld, bajszos „lovacska”, amelynek kiterjedt rokonsága inkább a szénafüveken

ugrált, ökelme azonban mindig a lombok között zenebonált, de sohasem pontosan meghatározható helyen. Mintha csak minden megszólalása előtt máshová rejtőzött volna el. Valahol kutyák is vonítottak, messze a faluban, mert a mi kutyáink – jól neveltek lévén – csak a vadászatokon meg etetésükkor hallatták szavukat. Meghallottam a kápolnatorony rikoltozó baglyát is, kisebb koromban nagyon féltem tőle, de atyám megnyugtatóan, hogy ez csak egy gyöngybagoly, igazából a kápolnapadlás egereinek réme. Az igaz, hogy az egerektől is nagyon féltem, de a bagolytól mégis inkább őket féltettem, hiszen az éjszaka rémével szemben teljesen védtelenek voltak. Hallgatóztam hát, és vártam azt a soha észre nem vehető pillanatot, amikor az álom, akár egy finom szövésű fátyol, rám kerül, és minden érezhető, ébren tartó hatás megszűnik körülöttem. Ezt vártam, de valahogy nem akart megérkezni.

Csendfátyol helyett furcsa zajok szűrődtek be a párnám és a füleim közé: mintha odalent a kavicsösvényen valaki vagy valakik lépéseikkel alig hallható csikorgó hangokat csiholtak a volna a kavicsokon, mégis a legteljesebb csendben igyekeztek maradni.

Talán az éjjeli őr, – nyugtattam magam, hiszen rendszeresen és többször is körbejárta a kastélyt, sőt a parkot is. Volt azért egy érzésem, hogy egy őr nem ad egyszerre ennyiféle hangot, de bódultságomban semmi másra nem gyanakodtam. Végül is minden elcsendesült, még a szöcskü is egy távolabbi fára telepedett, sőt, az acsarkodó kutyák is szünetet tartottak – legalább is egy időre. Ideális figyelmesség az elalváshoz – ami talán éppen ezért még éberebbé tett. Olyannyira, hogy miután a gyertyát elfűjtam, magas párnáimnak támaszkodva felültem az ágyamban. Ha így sikerült volna elaludnom, bizonyára csak az első álom után változtattam volna helyzetemen.

Így várakoztam, és arra gondoltam, bár csak éjszakai vihar közeledne, annak villámai, dörgései mindig megnyugtattak, noha másokat, többek között az anyámat inkább halálra rémítették. Ám egy nagyon gyenge kis fényvillanásnál többet nem sikerült észrevennem, ezért még ezt is csak a szemem képzeletének tartottam. A szöcskü újra megszólalt, és szinte abban a pillanatban elaludtam.

Aligha tartott sokáig ez az állapot. Már az alvók birodalmában lehettem, amikor valami furcsa, bizonytalan érzésem támadt. Mozdulni sem tudtam, nem is mertem, csak úgy félálomban próbáltam kideríteni, mi történik körülöttem. Mintha újra hangokat hallottam volna, még hozzá nagyon kellemes hangokat, amelyek olyan halkan ismétlődtek, hogy akár képzelődésnek is vélhettem őket.

De nem képzelődtem.

Az ablakom alatt hangszerek szóltak: valakik zenéltek. Egy hegedű, egy cselló és egy gitár. A hegedű a csellóval váltakozva vitte a prímét, a gitár meg a zongorát helyettesítette. Azt mégsem cipelhette ide senki, a kastély falai alá. A leheletfinom zene olyan lenyűgöző hatást váltott ki belőlem, hogy továbbra sem mertem megmozdulni. Homályosan az ötlött az eszembe, hogy valaki az ablakom alatt éjjeli zenét ad. Méghozzá nekem.

Nekem?!

De hát kinek másnak? Hiszen jelenleg én vagyok az egyetlen, akinek éjjeli zenét lehet, vagy érdemes adni. A nővérem most messze jár, és aki zenélésre ragadtatná magát, az jól tudja, hogy nincs itt. Aki viszont rám gondol, nagyon is tudja, hogy itt vagyok. De ki lehet az? És mi ez a zene, amit még soha senkitől sem hallottam?! És hogyan, miként merészelt ide betörni? Ki engedte be? Az atyám biztosan nem! Úgy vigyázott rám, úgy őrködött fölöttem, hogy a császár is megirigyelhette volna. És ha mégis az atyám, akkor ő, és az ismeretlen személy cinkosok. De én senki ilyenről nem tudok. Hiszen atyám még egyszer sem nyilatkozott, hogy milyen tervei vannak velem. Csak úgy általánosságban mondogatta, hogy én vagyok az egész család aranytartaléka. Akit, ha majd adnia kell, nagyon drágán fog adni. És most ez a zene mégis nekem szól, éppen itt, az ablakom alatt. De nem, nem lehet, ez badarság, gondviselőim ezt soha senkinek sem engednék meg. Akkor meg ki lehet az a vakmerő?!

Mi tagadás: a zene olyan szép, hogy nem is volna szabad gyötrődnöm most semmiféle kérdésen, csak hallgatni. És semmi mást. Mert ez a zene lenyűgöző. Már az első taktusa, amit még álmomban (félálmban?) hallottam, lenyűgözött. A folytatáshoz pedig hozzá sem tudok szólni. Érzem, hogy ismerős zene ez, de még soha, sehol, senkitől nem hallottam. Végem van. Mert érzem, hogy rabul ejt, mert nagyon személyes, nagyon az én ízlésemnek való, nagyon is hozzám szól. És aki játssza, vagy eljátszatja másokkal, ezt nagyon jó tudja, mert jól ismer engem! Ah, csak nem a rabságomat akarja? Valaki rabnőjévé akar tenni?! Engem?! Engem, aki mindenben, még talán a szerelemben is mindenkinél felvilágosultabb vagyok! Hála szülémnek és tanítóimnak! Felvilágosult! És ez az éji zene mégis képes lenne rabszíjra fűzni? Engem? Soha! Soha! Vagy... vagy tévedek? Hiszen a szerelmet én még egyszer sem próbáltam...

Kiugrottam az ágyamból. Csak úgy, ahogy voltam, még egy köpenyt sem terítettem magamra. Hiszen odalentről úgysem láthatnak! Sötét van a szobámban, és ez most így is marad. A vizeskancsót kerestem, amiből a balkonvirágokat szokta locsolni a szobalány. Végre megtaláltam. Csak félig

volt, de figyelmeztetésnek ez is jó lesz! Éppen ki akartam lódítani a vizet az ablakon, amikor megláttam őt! Őt, a zongoratanáromat! Akit annyira kedveltem, többek között éppen azért, mert soha, semmikor egy cseppet sem volt tolakodó. Éreztem, hogy vonzódik hozzám, de minden más szolgálómmal is ez volt a helyzet. Én is vonzódtam hozzá, mintha valamelyik közeli rokonom lett volna. Értésére is adtam egy alkalommal, talán önző elővigyázatosságból, nehogy kísértésbe essem. Igen, én csakis magamra gondoltam. Mégis félreértett volna? Ő másként gondolta? Jóságos istenem, csak nem belém szeretett?! Igen, a zenéje azt üzeni, hogy belém szeretett. Halálosan, végzetesen. Ilyen zenét írni csak az tud, aki halálosan... Uram Isten, de hisz én nem szeretem! Vagyis szeretem, de másképpen... Hiszen a tanárom! Majd, hogy az apám lehetne... Jó, jó, tudom, hogy ez nem lehet akadály... De hát rangnélküli, szegény...! Annyira szegény, hogy mielőtt ide került, egyszerűen éhezett! És semmi máshoz nem ért, mint a zongorához és a zeneíráshoz! Bár ehhez mindenkinél jobban. És csúnya. És félszeg. Fél tőlem. Fél?! Lám, most mégis milyen bátor! Hogy' merészelt ide éjszaka betörni?! Az atyám ki fogja dobni! Ez mire lesz jó neki? Miért tette? Miért nem tudta az érzéseit eltitkolni? Hát ilyen nagy érzés lenne a szerelem?

Csak szóbeszédből hallottam, hogy alkalomadtán ilyen nagy. Különösen, ha akadályba ütközik. Márpedig itt akadály van, csak akadály van, még hozzá bőven. Soha nem adnának hozzá a szüleim, soha! De én... én se mennék hozzá... ha csak nem száanalomból...

De mit száanalom! Miféle száanalom?! Hát nem engem kellene inkább szánnia mindenkinek, akit egy eszelős felzargatott éjszakai nyugodalmából? Hogy szerelmet valljon mindenki, minden illetéktelen füle hallatára? Hogy örökre kitiltsák a kastélyból, hogy soha többé a közelembbe se léphessen? Megéri ez neki?! Milyen szerelem ez, amit képviselője halálra ítél a megvallása pillanatában?!

Szinte megbénultam és nem tettem semmit. Csak hallgattam. Hallgattam a nekem szóló éjjeli zenét, ami tovább folytatódott. Eléggé halkan, ám néha megerősödve, szinte nyomatékka, és úgy, olyan eltökéltséggel, olyasvalakinek a nevében, mint aki egészen biztos a dolgában. A motívum észrevétlen bemászott a fülembe, és már akkor tudtam, hogy halálomig nem fog eltávozni onnan. Rájöttem, hogy egy korábbi, három hangra vonatkozó leckém variációját hallom, amiről egyszer azt mondta, hogy a leglágyabb érzéseket is ki lehet fejezni vele, de erősebb indulatok megvallására is alkalmas lehet. És íme, most bemutatja nekem a félreérthetetlen variációkat. Gondoltam, most valami jelle vár, hogy meghallottam a zenéjét és elfogadtam a vallomást. De ezt én nem

tehetem, és nem is akarom megtenni. Igaz, a vizet sem lottyantottam ki, túl durva, méltatlan válasz lett volna. Az csak macskazenésznek jár, de itt most csoda történik, akár akarom, akár nem. És akkor, vívódásaim közepén az anyám – milyen is egy igazi anya – szóval az anyám megmentett, mert megelőzött. Ma éjjel ugyanis kivételesen egy közeli szobában aludt, mivel az övét újrafestették. Szép csendesen kinyitotta az ablakát, és amikor a zene véget ért, halkan kiszólt az ablakból:

- Drága Franz, de szép éjjeli zenét írt nekünk, kérem, ismételjék meg újra! Úgyis álmatlanságtól szenvedek, és az ön zenéje felettébb megnyugtató. Megtenné, kérem?

Ha létezik dicséretbe foglalt leforrázás, anyám szelídre fogott szavai forró vízként érték Franzot. Az első pillanatban el akart iramodni, de a lábai szerencsére lecövekelték. Mélyen meghajolt az ablak felé és dadogva megszólalt:

- Grófnő! Kérése számomra parancs!

Azzal intett a zenészeknek, és az éjszakai zene újra felhangzott. Már nem csak nekem, és nem csak a szerelemről, de talán a szolgálai alázatról. És akkor kicsordult a könnyem, és egyre csak folyt, és folyt, amíg a norturno véget nem ért. Tudtam, végzetesen tudtam, hogy már soha többé senki sem fog nekem még csak hasonlót sem írni vagy játszani. Tudtam, éreztem, hogy soha senki sem fog olyan gyengéden cirógatni, mint Franz muzsikája. Tudtam, hogy sem szavakkal, sem festménnyel senki sem lesz képes ennél jobban kinyilvánítani a csodálatát irántam. Hogy megvallani sem lesz képes a szerelmét meggyőzőbben, mint ahogyan Franz megvallotta nekem; hogy senki sem látja jobban a lelkem hullámozását, sem a magáét, sem a kettő egybefonódását: a kétséget és reményt, a bizonyosságot, a beteljesülést és mégis... mégis a szerelem tragikus végzetét.

Néma zokogásom közben már szinte nem is hallottam anyám hangját, amit újra kiszólt az ablakból:

- Köszönjük Herr Schubert, nagyon szép volt. Igazán jól elálmosodtam tőle, ezért hát térjenek önök is nyugovóra. Aprópó! Holnap délelőtt jelentkezzen majd nálam egy kis soron kívüli honoráriumért!

* Zöld lombzöcske – németül a zöcske szó szerint „szénalovacska”

4.

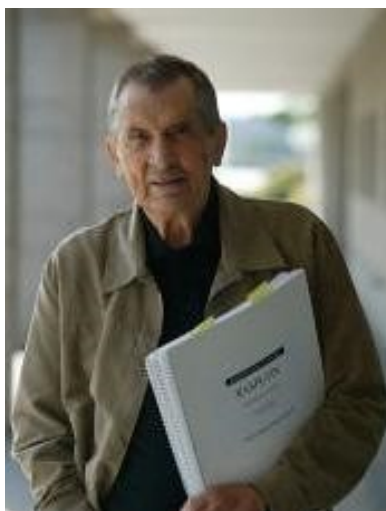
CANTUS ARCTICUS

Rautavaara: Cantus Arcticus (Orchestre Philharmonique de Radio France / Mikko Franck) (17:08)

Einojuhani Rautavaara finn zeneszerző felülmúlhatatlan remeklése a sarkvidéki madarak hangzásvilágáról

(Az Orchestre philharmonique de Radio France játéka alapján, vezényel: Mikko Franck)

Mintha valami ősi – bizánci? vagy sokkal régebbi? – zene szólna: szabálytalan hullámokban alámerülő és felemelkedő fuvolák vetélkedője, ami végül mély hangú klarinétok megszólalásához vezet. De ez is csak rövid időre, hisz a zene folyamatos átmenetet képez és jelent: máris megjelennek a rézfúvósok, és két hangszer a lúdágógást mímeli kitartó módon, többször egymás után. Ekkor, és csakis ekkor szólalnak meg, hangjukat hallatják a pólingok, magyarul míves régi szóval szélkiáltónak hívják őket. Alighanem este vagy éjszaka van: elpihenés előtti, vagy álmukból felriadó madarak csendes, reszkető tremolója, siránkozása. Sokszor hallottam már ezt a hangot, még gyermekkoromban, majd sokkal később a Watt-tenger gazos, iszapos parti mocsaraiban. Legtöbbször este vagy éjszaka, ha éppen apály volt a tengeren, mert dagálykor a madarak más alvóhelyet kerestek. Valahonnan azonban tudták, érezték, hogy mikor lesz dagály, és hogy az apály kitart-e az ő pihenésükig. Meg azt is, hogy mekkora lesz a víz: alig észrevehető, vagy mindent elborító.

Einojuhani Rautavaara (finn kiejtés: [['einojuhani 'rautava:ra\]](#) (1928. október 9. - 2016. július 27.) finn zeneszerző. Legfőbb művei közé tartozik az [első zongoraversenye](#) (1969), a [Cantus Arcticus](#) (1972) és hetedik szimfóniája, a [Fény Angyala](#) (1994).

Az öt nagybőgővel és tíz csellóval jeleskedő zenekar most mélyhangú, de a korábbival megegyező dinamikájú, azaz szabálytalanul hullámozó dallamba

kezd, miközben cantus primusként szólnak a szélkiáltók, ludak, hattyúk, pehelyrécék, cankók, partfutók, még egy sarkvidéki ragadozó, a hóbagoly is belerikolt a nagy nyüzsgésbe. Felriadtak a madarak, hangjuk crescendoba megy át, majd lassan-lassan megnyugszanak. Hárfa lágyítja a vonósokat, alig észrevehetően, fokozatosan halkabbra váltanak a hangok, csak az őrfeladatot vállaló gúnárok hangoskodása tölti be még mindig a koncertterem levegőjét. Egy klarinét veszi át a már szendergésbe hanyatló madártársaság lélegzését, ami aztán végképp elcsendesedik.

Most csak a szélkiáltókat halljuk, a zenekar hallgat. Alig észrevehető módon olyan dallamot ismétелgetnek, méghozzá fuvolázó hangon, ami maga is egyfajta zene képzetét kelti. Nem is vesszük észre, mikor szólal meg újra a zenekar: hegedűk közvetítenek valamiféle éteri muzsikát, de nem a szférák zenéjét halljuk, hanem a madárzene stilizált formáját. A karmester ülve vezényel, nincs szüksége látványos dinamikára, kézlegyintésnek beillő gesztusokkal irányítja a zenekart, akik jószerével maguktól is tudják, mit kell tenniük. Hegedűk és csellók dallamai folynak egybe és választódnak szét, miközben egyvégtében a szélkiáltó madarakat halljuk, hol halkabban, hol meg erősebben. A zenekar fokozatosan kiteljesedik: már szinte mindegyik hangszer szól, mégsem jut el a fortissimóig, hanem lassan teljesen elcsendesedik. Most már a madarakat sem halljuk.

Darvak egybehangzó ríkoltozásával, trombitás hattyúk rikkantásaival kezdődik a harmadik tétel. A zenekar hegedűkkel kezdi, majd fafúvósokkal erősít, és egykettőre monoton módon ismétlődő zsolozsmába megy át, ami – talán véletlenül – a kakukkszóra emlékeztet. Kakukkról azonban szó sem lehet: a messzi északon nem él ez a madár. Van egy másik hangzat is: olyan, mintha a zenekar előadás előtt próbálna. Minden hangszer a maga szólamát játssza, kakofóniás hangzavarban. Végre megszólalnak a kürtök: bizáncinak tűnő, félhangokra lejtő módon, ősi madárhimnuszt dalolva. Hamarosan társulnak a többi hangszerek is, kiteljesedik a zenekar, miközben a sarkvidéki madárvilág minden tagja szól, végtelen madárboldogságban. Néhány pillanatnak tűnő hosszú percig ez az állapot tart bennünket fogva, nem tehetünk ellene semmit, csak hallgatunk: hallgatjuk a madárzenét. A himnusz lassan elhalkul, már csak a hárfa és cseleszta hangjait halljuk, végül a teljes zenekar szordínóba megy át, elcsendesedik.

Darupár (szürke daru - *Grus grus* L.) - valaha nálunk is fészkelő védett madár, Ősszel több százazres csapatai pihennek meg többfelé Magyarországon, különösen a Hortobágyon.

Közismert tény, hogy a madárdal hatni tud az emberekre. Legtöbbször felvidítón, néha elgondolkodtató módon, netán szomorú kicsengéssel. Azt már sokkal kevesebben tudják, hogy a mi *Szőke Péterünk*, *Ország Mihályunk*, vagy a francia zeneszerző, *Olivier Messiaen* összefüggést lát a madárhang és az ember zenei megnyilvánulásai között. A magnóra felvett, majd lassítva lejátszott madárhangok némelyike teljes (vagy részleges) megegyezést mutat bizonyos emberi eredetűnek tartott dallamokkal. Igaz, Szőke Pétert eltanácsolta Kodály, amikor az előhozakodott megfigyelésével. Mármint azzal, hogy a jelek szerint a zene nem tisztán emberi eredetű. Azt viszont sokan tudják, hogy a zeneszerzők szívesen kölcsönöznek a madaraktól: nem csak a kakukkot szólaltatják meg, de bonyolultabb, összetettebb hangzatokat is. Még hozzá nem csak a dallamot, hanem a harmóniát és ritmust is képesek ábrázolni. Természetesen van ennek a megszólaltatásnak evolúciós menetrendje is. Még hozzá a közvetlen hangutánzáson át a stilizált változatokig, sőt a tényszerű hangokig. E legutóbbiakat csak a modern technika képes megvalósítani. Már Respighinél tapasztalhattuk a Róma fenyői című szimfonikus vázlatban, hogy miként szól magnófelvételtől a fülemüle a Gianicolo-domb kertjeiben éjszaka. Rautavaaránál azonban többről van szó. Ő teljesen beleszötte a tényszerű madárhangokat a zenekari műbe, de úgy, hogy azért a madárhangok elkülöníthetők legyenek. Ezt a művét 1970 táján írta, alighanem egy északi kirándulás hatására. Olyan művet alkotott, ami méltán nevezhető felülmúlhatatlannak.

Pajzsos cankó (*Calidris pugnax*) - védett átvonuló madár, a tundrán a hímek szaporodási időben dísz tollakat viselnek

5. SOHANEM VOLT VILÁGÜNNEP A BÉCSI FILHARMONIKUSOK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

(papageno.hu)

A világ zenetermeinek egyik legjobbika 1870 óta szolgálja Euterpét. Nem mondanám, hogy Szent Cecíliát is, hiszen a terem stílusa kifejezetten a gyönyörködtetés istennőjéhez igazodik. A Theophil Hansen dán építész által tervezett, immár 150 éves épület számtalanszor igazolta, hogy valóságosan is egy istennő-múza, Euterpé temploma. Azt azonban, ahogy 2021-ben miként ünnepelték meg benne az Újév beköszöntét, aligha felejtik el az emberek.

Pedig rendhagyó ünneplések előfordultak már régebben is. Mint például 2005-ben, amikor Lorin Maasel az előző évi, Indiai-óceánban pusztító cunami miatt kegyeleti tiszteletként kihagyta a Radetzky-indulót, és a közönség

csatlakozását kérte az általa, meg a zenekar által felajánlott nem kis összeghez a térség ivóvíz problémáinak megoldása érdekében.

„Aranyteremben csak a zenekar játszott, a széksorok üresek maradtak.”
(A kép forrása: ripost.hu)

Azt, hogy miért volt rendhagyó 2021-ben az újévi koncert, aligha kell magyarázni. Ma még nem, de 10, 50 vagy 100 év távlatában talán már igen! Pandémia dúl a világban, vilájárvány! Egyetlen ország sincs, amelyik kimaradhatott volna belőle! Emiatt aztán döbbenetes volt a látvány: az Aranyteremben csak a zenekar játszott, a széksorok üresek maradtak. Mintha csak próbált volna a zenekar. De nem próbált: elárulta a pazar virágdíszítés.

(cultura.hu)

Rózsák és amarilliszek, megannyi káprázatos szépségű növény, remek elrendezésben köszöntötte az Újévet. Régi hagyomány ez, amiként a többi is, például, hogy minden évben más és más vezényelje a nagyra becsült zenekart, vagy, hogy a részvételi helyeket kisorsolják.

Itt azonban egy pillanatra meg kell állnunk! Még hozzá a sorsolás eredményét illetően. Mert évről évre milliók láthatják a televízióban: az ülőhelyeket zömében diplomaták és „magasan forgó” emberek nyerik el, akiket vélhetően elsősorban nem a muzsika szeretete vonzott ide. Hanem valami más, amit akár sznobságnak is lehet tekinteni. Ez a jelenség immár az egész világon érvényes: a zenei eseményeken való megmutatkozás a Fennforgók Körében kötelezővé vált. Az igazi sznobság azonban az „egy levegőt szívni Riccardo Mutival” jelenség. Nem állítom persze, hogy ez a megállapítás mindenkire érvényes. Azért sem, mert annak idején a Strauß-ok, Suppè-k, Zellerek, Millöckerek, Komzák és a többiek mind-mind a kisembereknek, polgároknak, katonáknak írták és játszották műveiket. Sokáig ez volt a helyzet, mígnem elterjedt a híre országban-világban, és az uralkodói körök is kezdték magukénak érezni, sőt tekinteni az efféle zenéket. Fokról fokra emelkedett a hírük és megbecsültségük, és lassan-lassan a kisebb emberek kiszorultak a termekből.

(ripost.hu)

Kiszorultak? Nem igazán. Ott kuksolnak a tévé előtt, ott kezdenek táncolni, a hátsó üléseken és látótávolságon túl, hangszórók zenéjében, mert, hogy az eredetit már nem hallják. És most, ezen a szomorúságot és reménységet egyaránt sugalló Újév-ünneplésben ők tapsolnak a világ minden tájáról, mert a technika fejlődése lehetővé tette ezt is. Még gyengén, erőtlenül tapsolnak. Talán, mert lehalkítják őket... A zene azonban vissza fogja nyerni a hatalmát. Mert – ahogy Kodály megmondta – a zene mindenkié!

*Szili István nyugdíjas főiskolai oktató (ELTE Tanárképző), biológus - és zenekedvelő. Zenei témájú írásai megjelentek már többek között a Természet Világa c. folyóiratban, és a Napút c. online folyóiratban.